

ONTOGENEZA (gr. *on* byt, *genesis* powstanie, pochodzenie), zespół procesów morfol., fizjol. i psychol. prowadzących do rozwoju organizmów żywych od → poczęcia do → śmierci; w szerszym znaczeniu zespół procesów rozwojowych doprowadzających do powstania i trwania pełnej postaci istoty żywej lub zachowującej tożsamość przez cały okres swojego istnienia jednostki wyższego rzędu, składającej się ze współdziałających istot żywych.

Pojęcie o. wprowadził E. → Haeckel, przeciwstawiając ją → filogenezie, której gł. fazy uwidaczniają się jako charakte-

rystyczne etapy zmian morfologii zarodka (→ biogenetyczne prawo); współcz. teoria ewolucji (→ ewolucjonizm I) zwraca uwagę na zależność zachodzącą także w drugim kierunku – zmiany dokonujące się na określonych etapach o. mogą oddziaływać na filogenezę.

O. każdego organizmu rozpoczyna się od ukonstytuowania się oddzielnego, właściwego dla danego organizmu, zestawu informacji dziedzicznej pochodzącej od organizmu lub organizmów rodzicielskich (w przypadku rozmnażania płciowego zestawem tym jest zygota) i stanowi materiałowo-informacyjną podstawę jego tożsamości; kończy się ona jego → śmiercią lub podziałem ciała na osobniki potomne; o. może przebiegać jednym torem rozwojowym (tzw. rozwój prosty) przez wzrost rozmiarów i masy poszczególnych części ciała osobnika, przy czym tempo ich przyrostu nie jest jednakowe (np. rozwój organizmu ludzkiego), lub przez znaczne zmiany wyglądu, struktur wewn. i procesów, które je kształtują (tzw. rozwój złożony), wtedy dochodzi do przebudowy zewn. kształtów, struktury wewn. i przebiegu metabolizmu (np. rozwój wielkości owadów, płazów).

Fazami ludzkiej o. są: poczęcie, blastogeneza, rozwój zarodkowy i płodowy (→ embriogeneza), kończący się narodzeniem, po którym następują okresy: noworodkowy, niemowlęcy, dzieciństwa, młodości, dorosłości i → starości; o. człowieka jest uważana za najbardziej złożony przypadek o. zwierząt, zwł. ze względu na szczeg. rozwiniętą sferę psych. i sferę relacji społ.; w trakcie o. równolegle do rozwoju cielesnego jednostki ludzkiej zachodzi rozwój jej zdolności intelektualnych, emocjonalnych, wolitywnych i duchowych; o. ludzi powiązana jest z obecnością i działaniem → duszy ludzkiej; wskutek tego każde poczęte życie ludzkie obdarzone jest → godnością.

E. Haeckel, *Prinzipien der generellen Morphologie der Organismen*, B 1906 (*Zasady morfologii ogólnej organizmów* Wwa 1960); S.J. Gould, *Ontogeny and Phylogeny*, C (Mass.) 1977; M.L. McKinney, K.J. McNamara, *Heterochrony. The Evolution of Ontogeny*, NY 1991; K.J. McNamara, *Shapes of Time*, Bal 1997; N. Wolański, *Rozwój biologiczny człowieka. Podstawy auksologii, gerontologii i promocji zdrowia*, Wwa 2005; B. Wójcik, *Bioetyka i tożsamość człowieka*, Tw 2007.

Józef Zon